

Manuel Rocamora i Isabel Llorach, promotors culturals en el centenari del Romanticisme

Laia Soler Moreno
laisolermoreno@gmail.com
Universitat Autònoma de Barcelona

Recepció: 31/5/2017; Acceptació: 22/9/2017; Publicació: 12/7/2018

Resum:

Durant l'any 1930 se celebraren una sèrie d'esdeveniments culturals a Barcelona amb l'objectiu de commemorar el Centenari del Romanticisme. Un d'ells va ser la festa als jardins del Laberint d'Horta el dia 3 de juny, organitzada per una comissió formada per Manuel Rocamora i Isabel Llorach, ambdós destacats membres de l'alta burgesia barcelonina. Aquesta celebració, de gran èxit i ressò social, recreà l'època romàntica gràcies a figurants vestits d'època i diversos balls, dins d'un entorn privat i exclusiu.

Paraules clau: centenari, Romanticisme, Manuel Rocamora, Isabel Llorach, jardins del Laberint d'Horta, Barcelona.

Resumen: *Manuel Rocamora e Isabel Llorach, promotores culturales en el centenario del Romanticismo*

Durante el año 1930 se celebraron en Barcelona una serie de eventos culturales con el objetivo de conmemorar el centenario del Romanticismo. Uno de ellos fue la fiesta en los jardines del Laberinto de Horta el día 3 de junio, organizada por una comisión formada por Manuel Rocamora e Isabel Llorach, ambos destacados miembros de la alta burguesía barcelonesa. Esta celebración, de gran éxito y eco social, recreó la época romántica gracias a figurantes vestidos de época y a diversos bailes, dentro de un entorno privado y exclusivo.

Palabras clave: centenario, Romanticismo, Manuel Rocamora, Isabel Llorach, jardines del Laberinto de Horta, Barcelona.

Abstract: *Manuel Rocamora and Isabel Llorach, cultural promoters in the centenary of Romanticism*

During the year 1930, several cultural events took place in Barcelona to commemorate the centenary of Romanticism. One of them was the party held in the gardens of the Laberint d'Horta on 3rd June of the same year, organized by a committee composed of Manuel Rocamora and Isabel Llorach, both of them prominent members of Barcelona's high bourgeoisie. The party, highly successful and with a strong social impact, recreated the romantic period, thanks to the period dress of the guests and their various dances, all in a private and exclusive environment.

Keywords: centenary, Romanticism, Manuel Rocamora, Isabel Llorach, Laberint d'Horta gardens, Barcelona.

Presentació de Manuel Rocamora i Isabel Llorach

Manuel Rocamora i Vidal (Barcelona, 2 d'abril de 1892 – 6 de febrer de 1976) va ser un destacat personatge dins l'escena artística i cultural catalana del segle XX. Molt ben relacionat, entre les seves amistats es comptaven aristòcrates com el vescomte de Güell o la marquesa de Marianao, així com destacades personalitats del món de les arts, les lletres i la música, com els artistes Ismael Smith, Mariano Andreu o Manolo Hugué, l'escriptora Aurora Bertrana, la cantant Mercè Plantada, el pedagog musical Frank Marshall o la promotora artística Isabel Llorach. A més, compartia vincles familiars amb els pintors Ramon Casas i Hermen Anglada-Camarasa.¹

Entre les seves contribucions a la cultura destaquem, molt especialment, el col·leccionisme, però també el mecenatge, la pintura, l'escriptura i la promoció cultural.

La seva fama es deu principalment a la col·lecció d'indumentària que va configurar al llarg de tota la seva vida, que integrava un important conjunt de vestits masculins i femenins, ventalls, nines, guants, mitges, sabates i altres accessoris; englobant des de l'època renaixentista fins a principis del segle XX. El gruix més important d'aquesta recopilació, concretament 4.187 objectes, fou donat a l'Ajuntament de Barcelona l'any 1969² i originà la creació d'un museu propi que acabà sent integrat al Museu Tèxtil i d'Indumentària. En l'actualitat, el fons es pot visitar al Museu del Disseny de Barcelona.

A part de la indumentària, aplegà una vintena de col·leccions més (gravats, targetes de visita, llibres, exlibris, pintura, reclams publicitaris o mascarons de proa, entre d'altres) que formen part del fons de la fundació que porta el seu nom, la Fundació Cultural Privada Rocamora, creada a la seva mort per tal de preservar el seu llegat. També va fer donatius a museus i biblioteques d'arreu de Catalunya i de Madrid, ja que concebia que les col·leccions havien de ser admirades per tots els públics.

Una altra faceta seva interessant a destacar és l'exercici de la pintura, amb una extensa obra força decorativa i formada majoritàriament per paisatges i bodegons. La seva formació se situa sota el mestratge de Fèlix Mestres i Borrell a l'Escola de Belles Arts de la Llotja. Participà en nombroses exposicions, tant individuals com col·lectives, sempre en sales

¹ En ambdós casos, les relacions s'esdevenen per mitjà de vincles matrimonials. Primerament, el nexa amb Ramon Casas ve donat perquè el germà major de Manuel Rocamora, Antonio Rocamora, es va casar amb Catalina Nieto Casas, filla de la germana gran del pintor, Montserrat, i per tant neboda seva. En el cas d'Anglada-Camarasa, la seva germana Beatriu contragué matrimoni amb José Rocamora Pujolà, oncle patern del col·leccionista.

² Tot i que la donació no es formalitzà fins l'any 1969, el cert és que Rocamora ja va fer un oferiment en ferm de la seva col·lecció a l'Ajuntament uns anys abans, el 1961. La documentació relativa al procés d'acceptació de la donació és consultable a l'arxiu del Centre de Documentació del Museu del Disseny de Barcelona (ACDMDB).

barcelonines.³ Pel que fa a l'escriptura, entre 1944 i 1972 publicà vuit llibres i fullets que oscil·len entre la història de la indumentària, l'aerostàtica, la botànica, la pintura o la música, temàtiques vinculades als seus interessos i que estudià amb profunditat.⁴ També fou col·laborador d'altres llibres com *Un siglo de Barcelona 1830-1930* (1946) del seu amic Carles Soldevila, en el que Isabel Llorach també participà, i redactà el text dels catàlegs de la seva col·lecció d'indumentària,⁵ així com articles per a revistes i diaris, dels quals és especialment remarcable «Les targetes de visita espanyoles» (1936), publicat al primer número de la revista *Papyrus*, editada per Josep Porter.⁶

Una faceta poc coneguda de Manuel Rocamora és la seva activitat com a promotor cultural, en nombroses ocasions lligada a la de la seva amiga Isabel Llorach i Dolsa (Barcelona, 1874 – 5 de setembre de 1954). Es tracta d'una hereva d'una important fortuna del seu pare, el metge Pau Llorach i Malet, cofundador de l'Institut Frenopàtic de les Corts i propietari de les aigües Rubinat. Dedicà la seva vida a les relacions socials i a la dinamització cultural de la ciutat de Barcelona, tot impulsant varis esdeveniments i entitats. La podríem definir d'aquesta forma:

«Isabel Llorach fue la ninfa Egeria de Barcelona. Tuvo la ambición de aliar el arte con la aristocracia. Por escrito, ella misma lo dijo una vez: “Desde muy joven he tendido, más o menos conscientemente, a romper el muro que incomunicaba el mundo elegante del

³ Al llarg de tota la seva carrera pictòrica, Manuel Rocamora intervingué en una trentena d'exposicions entre els anys 1926 i 1974. De les seves mostres individuals en destacarem les de La Pinacoteca (1929), Galeries Syra (1934), Galeries Argos (1954) i Galeries Espanyoles (1972), aquesta última de caràcter antològic. Col·lectivament, citem la seva participació en l'Exposició Internacional de Barcelona (1929), les Exposicions de Primavera (1932, 1934, 1935 i 1936), les Exposicions Nacionals de Belles Arts (1942 i 1944) i, per últim, l'Exposició Municipal de Belles Arts (1951).

⁴ Aquests llibres i fullets són: *Un siglo de modas barcelonesas, 1750-1850* (1944), *Historia de la navegación aérea en Barcelona* (1948), *Estancia y fallecimiento del botánico La-Gasca en Barcelona, 1834-1939* (1955), *Abanicos históricos y anecdóticos* (1956), *Fernando Sor (1778-1839): ensayo biográfico* (1957), *El capitán Lunardi, caballero del aire* (1960), *Conciertos de Liszt en Barcelona, 1845: efemérides musical* (1967) i *Breves datos biográficos del pintor Luis Menéndez (1716-1780)* (1972).

⁵ En total es tracta de quatre catàlegs. El primer d'ells és el *Catàleg de la col·lecció d'indumentària de Manuel Rocamora exposada per l'Associació d'Amics dels Museus de Catalunya* (1933) i es publicà en motiu de l'exposició del mateix any celebrada al Museu de les Arts Decoratives i organitzada pels Amics dels Museus de Catalunya, associació de la qual Rocamora en formava part. El segon catàleg es titula *Catàleg de les sales que contenen la col·lecció d'indumentària. Donatiu de Manuel Rocamora al Museu de les Arts Decoratives, inaugurades el 17 de febrer del 1935* (1935) i commemora la donació d'indumentària que ocupà tres sales del museu esmentat. En tercer lloc, *La seda en la indumentaria: siglos XVI-XIX* (1957) agrupa les obres que formaren part de la mostra celebrada al Palau de Comillas, planificada pel Col·legi d'Art Major de la Seda. Per últim, *Museo de Indumentaria Colección Rocamora* (1970) correspon al desaparegut museu propi, dedicat a la indumentària i format a partir de la donació a l'Ajuntament de Barcelona.

⁶ Com veiem, l'obra literària de Rocamora és extensa i és un tema sobre el qual s'està treballant i sortirà en un altre estudi de recerca i va més enllà del tractat en aquest article.

mundo de las artes y de las letras.»⁷

Destaquem especialment la seva tasca com a fundadora i presidenta del Conferentia Club (1929), que organitzava conferències pronunciades per intel·lectuals a l'Hotel Ritz o a la seva casa modernista construïda per Josep Puig i Cadafalch al carrer Muntaner, número 263 (actualment desapareguda). Juntament amb Rocamora, que se'n tingui constància, formà part de les juntes de tres associacions: Amics del Carrer Montcada (1930), Cultura Musical (1931) i Amics dels Museus (1933).

En primer lloc, l'entitat dels Amics del Carrer Montcada va sorgir arran la degradació urbanística del mateix carrer i dels seus palaus, que entre els segles XIII i XIX havien allotjat nissagues d'aristòcrates i rics mercaders. A principis del segle XX es van començar a manifestar iniciatives particulars en contra de la manca de protecció d'aquest patrimoni, que foren agrupades per la senyora Llorach amb la creació de l'associació l'any 1930, de la qual en seria la primera presidenta. Manuel Rocamora formava part de la junta, ja que a part del seu interès pels béns culturals i artístics, residia al carrer Montcada, concretament al número 25, al palau Cervelló.⁸ El fruit de la labor conjunta germinà en una col·laboració amb l'Ajuntament de Barcelona, el qual decretaria limitacions en la concessió de permisos d'obres i disminució del trànsit (1947), per després iniciar la restauració dels edificis (1953) (Asarta 1994:4-5).

En segon lloc, tenim l'Associació de Cultura Musical, que fou creada a Madrid l'any 1922 amb l'objectiu de difondre la música clàssica tot oferint concerts exclusius per als seus socis. Creà una cinquantena de delegacions arreu d'Espanya, entre elles la de Barcelona, que inicià les seves activitats el novembre de 1931 sota la direcció del pianista Frank Marshall,⁹ amb recitals que se celebraven al Palau de la Música Catalana. La junta l'acabarien de conformar «Manuel Rocamora, Isabel Llorach, la sra. Mac-Crory i els senyors de Ferrater, Par, López-Sert i Sanz» (aquest últim com a secretari), tal i com consta en unes ratlles escrites pel mateix Rocamora al revers d'una fotografia on hi compareix amb tots aquests personatges.¹⁰ (fig. 1)

En tercer lloc, pel que fa als Amics dels Museus de Catalunya, va néixer el 25 de febrer de 1933 sota el paraigua de la Junta de Museus de Barcelona (creada el 1907), amb la

⁷ Sempronio (1971), «La señorita Llorach», *Hoja del Lunes*, 01/03/1971, s/p.

⁸ L'any 1934, Rocamora abandonaria definitivament la residència del carrer Montcada per establir-se a una torre de Sant Gervasi, d'estil isabelí i amb jardí romàntic, situada al carrer Ballester número 12 (Barri del Putxet).

⁹ «Música y Teatros», *La Vanguardia*, 31/10/1931, p. 15.

¹⁰ AFCPR. Fotografia de la junta de l'Associació de Cultura Musical a casa de Manuel Rocamora, realitzada pel fotògraf Antonio Góncer Rodríguez (Gonsanhi), s.d.

finalitat d'agrupar totes aquelles persones interessades en conservar i divulgar el fons artístic dels museus d'arreu de Catalunya. La proposta seria recolzada de seguida per nombroses iniciatives privades. La junta quedaria configurada pels següents personatges, també considerats membres fundadors: Pere Casas Abarca (presidència), Ferran Benet Rasbó (vicepresidència), Joan Pau Bosch (secretariat), Manuel Rocamora Vidal (tresoreria, tot i que més endavant exerciria les funcions de vicepresident i secretari) i, finalment, es designarien com a vocals a Isabel Llorach Dolsa, Teresa Estany comtessa de Lacambra, Oleguer Junyent Sans, Alexandre Soler March i Josep Valenciano Planàs (Serra de Dalmases 2003:13). S'organitzaven nombroses activitats de caire variat per als socis, entre les quals posarem èmfasi en les visites a la casa de Manuel Rocamora, situada al carrer Ballester número 12, per conèixer la seva col·lecció.

Fig. 1. Fotografia de la junta de l'Associació de Cultura Musical a casa de Manuel Rocamora. AFCPR. Fotògraf Antonio Góncer Rodríguez (Gonsanhi), s.d. [posterior a 1931].

Cal assenyalar, però, que l'activitat de promoció cultural del col·leccionista Rocamora no es limità tan sols a les entitats on hi fos present la seva amiga Llorach. Per exemple, va pertànyer a l'associació bibliòfila Els XII (vigent entre 1927 i 1932) que unia a col·leccionistes i devots dels llibres singulars. Altres membres foren: Epifani de Fortuny baró d'Esponellà, Ramon Miquel Planas, Gustau Gili Roig, la comtessa de Vilardaga, Àngels Perpinyà, Salvador Roca, Lluís Escobet, Josep M. Carles-Tolrà, Leonci Soler March, Domènec de Guzmán Carles-Tolrà i Albert Lleó (Quiney; Estruga 2005:88). Un

any després de la seva creació, el 1928, organitzaren la seva primera exposició a les Galeries Laietanes, amb gran èxit de públic, a la qual el col·leccionista hi aportà quatre targetes de visita i disset gravats sobre Barcelona.

Al llarg de les seves vides, Manuel Rocamora i Isabel Llorach van compartir moltes inquietuds, mantenint un fort vincle d'amistat i formant part d'un tàndem irrepetible dins la promoció cultural barcelonina. Rocamora sentia una gran admiració per la seva companya, i tot i que aquesta era molt apreciada en els cercles de l'alta societat i culturals, considerava que, a més, es mereixia un reconeixement institucional. Així, junt amb el vescomte de Güell i el marquès d'Allella, demanà a l'Ajuntament la concessió a Llorach de la Medalla de la Ciutat, empresa que, lamentablement, fracassà: «El Ayuntamiento no supo sacar la cuenta de sus méritos. La Llorach no escribía, no cantaba, no pintaba... La Medalla, entonces, ¿a título de qué? Cuando un edil, galante, se creyó obligado a dar explicaciones a la interesada, ésta le atajó: “No soy futbolista... me hago cargo.”»¹¹

Desestimant l'atorgament d'aquest guardó, se celebrà un homenatge públic a la senyora, que tingué lloc el 3 de febrer de 1954 a l'Hotel Ritz. La comissió organitzadora estava formada per Manuel Rocamora, Carles Soldevila (secretari), Pere Casas Abarca, la comtessa de Lacambra, Marcelino Coll Ortega (tinent d'alcalde), el vescomte de Güell, la marquesa de Marianao, Josep Maria de Sagarra i Maria Rusiñol Planás, entre d'altres.¹² En l'acte, el ministre i cònsol de França M. Périer li atorgà el títol honorífic d'*Officier d'Académie* per la seva tasca de difusió de la cultura francesa a Barcelona; i també rebé de mans de Rocamora una placa de plata amb dedicatòries dels amics assistents.

El Centenari del Romanticisme a Barcelona

Durant l'any 1930 es commemoraren els cent anys de l'inici de l'etapa romàntica, prenent com a punt de referència l'any 1830, per considerar que fou quan es produí la plenitud del moviment a Catalunya a la primera meitat del segle XIX. Es tracta d'una evocació nostàlgica del Romanticisme, tendència que exaltava l'individu, els sentiments i la llibertat i fugia de la raó i l'ordre, característiques del neoclassicisme, al mateix temps que cercava el moment més gloriós en la història de la cultura a tota Europa. Per tant, a Catalunya incidí un Romanticisme de caire historicista que convisqué amb la Renaixença, moviment cultural i polític que lluitava per la revalorització i recuperació dels oficis, la llengua i la literatura catalana, entre altres fets culturals.¹³

¹¹ Sempronio (1971), «La señorita Llorach», *Hoja del Lunes*, 01/03/1971, s/p.

¹² «Imposición de una condecoración francesa a doña Isabel Llorach», *La Vanguardia*, 04/02/54, p. 13.

¹³ Una definició del romanticisme, donada per Rafael Argullol, seria: «Fenómeno estético y civilizatorio que empieza siendo una nueva sensibilidad, opuesta a la preponderante de la época (el racionalismo y el

Tanmateix, el Romanticisme al nostre país va anar lligat a la consolidació de la burgesia com a classe social (Hernando 1995:30). Bona prova de l'entusiasme que es produí en aquest període romàntic i post-romàntic fou el nombre de cases o torres i sobretot de jardins que durant aquests cent anys es van construir, així com el nombre de peces escultòriques que van guarnir aquests espais. Bon exemple d'aquests jardins eren la casa i jardí de can Girona (Sarrià), la glorieta de xiprers de la Torre Grases (Sarrià), la Torre i jardí Fournier-Cuadros (Sant Gervasi), la Torre i jardí Castanyer (Sant Gervasi), els jardins de Casa Gomís (Sant Gervasi), la residència i jardí Bertrán i Musitu (El Putxet), la Casa i jardí Llosana (Horta), la Torre i jardí Glòria (Horta), la Torre i jardí Barret (Horta), la Granja Vella (Horta), els jardins de Pedralbes, els jardins de la Casa Rocamora (El Putxet) i per descomptat els nous jardins del marquès d'Alfarràs que s'afegien al Laberint de finals del segle XVIII (Horta).¹⁴ La moda i els complements també formaren part d'aquest interès per recuperar històricament el vestuari del passat, i sobretot de lluir-lo, així ho demostra l'elaboració del catàleg de la indumentària de Manuel Rocamora amb un bon nombre de peces romàntiques,¹⁵ i l'article que escriví el col·leccionista intitulat «La moda femenina desde 1830 a 1930»¹⁶ que recollia des del vestit d'Isabel II amb corona de l'any 1830 a la última moda de 1930, tocats, barrets, para-sols, joies i mocadors portats per Maria Despujol de Ventosa, la marquesa de Marianao, Adela Boada marquesa de Vilahur, i Concepció de Pallejà baronessa de Ovilvar (Rocamora 1946: 100-109). De fet, per als diferents esdeveniments que es van programar i especialment per la festa al Laberint d'Horta, es confeccionaren roba i complements per ambientar la commemoració inspirats en la moda de 1830, documentats a l'Arxiu Històric de la Ciutat, sota la supervisió dels senyors Santiago Marco, Manuel Rocamora i Darío Vilás.¹⁷ En conjunt, l'afiliació romàntica estava a casa, al carrer, a les institucions i a les botigues.

Per tant, la celebració del Centenari del Romanticisme al Laberint d'Horta el 3 de juny de 1930 formà part d'una sèrie d'esdeveniments culturals que s'oferiren a Barcelona sota el nom de Festes commemoratives del Centenari del Romanticisme.¹⁸ Entorn als dies

pensamiento ilustrado) para acabar siendo una concepción de la vida cuyo eco se escucha a lo largo del siglo XIX y aún del XX.» (Hernando 1995:30).

¹⁴ Rigol 1920, i 1927, articles i fotografies sobre els vells jardins per Artur Rigol, director de jardins. La publicació en 1946 d'*Un siglo de Barcelona 1830-1930*, a càrrec de Carles Soldevila recollia un bon nombre d'aquestes cases d'arquitectura amb reminiscències clàssiques i jardins romàntics.

¹⁵ L'últim catàleg realitzat per Rocamora és el corresponent al seu Museu d'Indumentària, intitulat *Museo de Indumentaria Colección Rocamora* (Rocamora 1970).

¹⁶ Dins la publicació de Carles Soldevila, *Un siglo de Barcelona 1830-1930* (Soldevila 1946).

¹⁷ *La Vanguardia*, 1/6/1930, p.8.

¹⁸ La llista dels festeigs és llarga, per tant, el present estudi n'ha acotat el tema als actes que es realitzaren entorn als dies que van estar els reis a Barcelona, fent-ne esment d'alguns altres, per així centrar l'estudi

que van estar els reis a Barcelona¹⁹ es programaren el 26 i 30 de maig les conferències-concert que se celebraren al saló de Festes de l'edifici de Llotja. La primera a càrrec de Mossèn J. Thomas, amb el títol *Chopin a Mallorca*, vetllada que anà seguida per una interpretació de Blanca Selva d'onze partitures del compositor romàntic sota el títol d'*Una hora de música per a piano*. La segona, Blanca Selva parlà als assistents sobre el post-Romanticisme i després recreà el seu discurs al piano amb obres de Liszt, d'Indy, Chabrier, Ravel, Falla, Brahms, Albéniz, Josep Suk i Debussy.²⁰ Com a tancament del cicle de conferència-concert la nit del dia 31 de maig i al Palau de Belles Arts, dins les celebracions del centenari, el pianista Blai Net interpretà acompanyat per la Banda Municipal el concert en La Menor de Schumann amb una programació d'obres de Weber, Schubert, Granados, Chopin i Berlioz.²¹ Un mes abans, el 27 d'abril, al Saló d'Actes de la Cambra de Comerç, el crític musical i pianista Baltasar Samper havia realitzat la que era la cinquena conferència-concert organitzada per la comissió de festes amb el tema «Roberto Schumann, maestro del buen gusto.»²²

Durant el mes de juny s'anuncià el Festival d'Etiqueta al «Salón de los Pasos Perdidos» del Palau Nacional, com una «Fiesta de la Moda y de la Danza desde el siglo XIX hasta la época moderna. Bailes y Modas de épocas del Directorio Romántico, Isabelina y de la Restauración.», presentat com un acte d'art pur. L'esdeveniment, que anà acompanyat de música i conjunts orquestrals de cada època, s'oferí dins del marc de les Festes de la Setmana Hotelera, el 13 de juny.²³ L'orquestra formada per la Banda Municipal, l'orquestra Pau Casals i la del Gran Teatre del Liceu interpretaren una programació ballable del segle XIX, escollida per Blanca Selva dels arxius musicals de Barcelona i Tarragona. Els ballarins aparellats hi anaven ricament vestits *de soirée* de les èpoques del Romanticisme, Isabelí i Restauració, confeccionats pels millors modistes de la ciutat, documentats a l'arxiu de la ciutat. Finalment, la dansa de Carmen Salazar i Joan Magriñà,

a l'esdeveniment que se celebrà al Laberint d'Horta. La celebració del centenari del romanticisme se celebrà arreu d'Europa, com a mostra la notícia recollida de París celebrada en la plaça dels Vosges amb la representació d'una obra de Víctor Hugo publicada a «El centenario del romanticismo», *La Vanguardia*, 14/6/1930, p.22.

¹⁹ El 4 de juny de 1930 els reis tornaven a la cort, tot i així, els esdeveniments tal com hem esmentat van continuar durant tot l'any. *Diario de Barcelona*, 06/06/1930, p. 6.

²⁰ *Diario de Barcelona*, 30/5/1930, p.11-12. Rosa Moreno recollí la informació resumida dels esdeveniments procedent de l'Acta de la Junta extraordinària 512/1930 del FAD –Arxiu C-D,c/22/5, III-b (Moreno 1966:107 i n.133 i 134).

²¹ *Diario de Barcelona*, 28/5/1930, p.10.

²² «El centenario del Romanticismo», *ABC*, 27/4/1930, p.45.

²³ «Fiestas de la semana hotelera», *La Vanguardia*, 6/6/1930, p. 19; *La Vanguardia*, 8/6/1930, p. 23, i *La Vanguardia*, 10/6/1930.

acompanyats del cos de ball del Liceu, va precedir la desfilada de maniquins vestits de *soirée* de l'època moderna, presentats pels mateixos dissenyadors. El Saló acollí en taules circulars a cinc-cents comensals pel sopar de gala encarregat a l'Hotel Ritz, organitzat per la Juventud Hotelera.²⁴ La nit del 21 de juny es tornà a repetir aquesta festa per l'èxit que havia aconseguit la primera, però en aquesta ocasió començava l'acte a les 18 hores amb un concert de la Unió Filharmònica que interpretà composicions de Rossini, Wagner, Torelló, Fusté, Strauss i Haendel. Després de l'exhibició de balls de Carmen Salazar i Joan Magriñà es procedí a la desfilada de moda i als balls moderns.²⁵

Paral·lelament, la nit del dia 12 de juny i dins de la commemoració del centenari, l'orquestra Els Fatxendes de Sabadell obria el ball públic a la Plaça Reial. Participaren els cors L'Univers d'Hostafranch i La Artesana del Poble Nou, sota la direcció del mestre Castells i acompanyats de l'esmentada orquestra, que interpretaren temes d'Anselm Clavé. Damunt d'un entarimat, vuit parelles de la ciutat vestides de l'època romàntica dansaren els famosos «Rigodons de l'Àfrica» de Clavé, després deixaren la plaça lliure al ball públic. La comissió organitzadora del Centenari del Romanticisme fou convidada a gaudir de la festa per la Juventud Hotelera encarregada de l'esdeveniment, compartint els balcons de la Pensió Mayoral. Finalitzat el ball, el comte Güell felicità als organitzadors.²⁶

Dins de les anomenades jornades règies amb diferents actes protocol·làries i d'audiències reials, el rei, la reina, l'infant Jaime i les infantes assistiren al festival benèfic que se celebrà al teatre Novedades. Allí presenciaren les obres programades *La cenicienta*, *Jardín de ensueño* i *Velada en 1850*, acompanyats de la noblesa local i dels personatges més selectes de la cultura, entre els quals estaven Isabel Llorach i Manuel Rocamora.²⁷

Per uns dies, a Barcelona es va viure l'ideari del Romanticisme en cos i ànima amb gran diversitat d'opcions a triar, tot i que la majoria eren festes destinades a la societat benestant, noblesa i burgesia, i per invitació, com la que es realitzà al Laberint.

Com a colofó i continuació de les festes del Centenari del Romanticisme que se celebraren l'any 1930 a Barcelona, posteriorment el 4 de març de 1946 se celebrà el denominat Sarao Romàntico, a la Cúpula del Coliseum i organitzat pel Foment de les Arts Decoratives. Consistí en un ball en honor a l'època romàntica on es demanava que els assistents lluïssin vestits autèntics de l'època o ambientats en la mateixa, a més de fer un donatiu

²⁴ «El festival de esta noche en el Palacio Nacional», *La Vanguardia*, 13/6/1930, p. 6; «Fiesta de la moda y de la Danza. Salón de Pasos perdidos del Palacio Nacional», *La Vanguardia*, 13/6/1930, p. 18.

²⁵ «La fiesta de la Danza y de la Moda», *La Vanguardia*, 22/6/1930, p.9.

²⁶ «Bailes coreados del siglo XIX», *La Vanguardia*, 12/6/1930, p. 6. Per a més informació sobre els temes interpretats consulteu «La fiesta en la Plaza Real», *La Vanguardia*, 14/6/1930, p. 6.

²⁷ *Diario de Barcelona*, 1/6/1930 i *La Vanguardia*, 1/6/1930, p.8.

per a la Creu Roja. De nou, tant Rocamora com Llorach formaren part de la comissió organitzadora (presidida pel vescomte de Güell), amb el plus que el col·leccionista també formava part del comitè executiu, com a assessor d'indumentària. Com a curiositat, dir que el preu de les invitacions era de cent vint i cinc pessetes, mentre que el de les llotges era de cinc-centes pessetes.²⁸

Els jardins del Laberint d'Horta, lloc d'esdeveniments socials i culturals

L'espai enjardinat del Laberint d'Horta va ser lloc de trobada cultural des de la seva creació. Es programaren obres teatrals, filmaren pel·lícules, realitzaren festes i, en un inici, congregà acadèmies promogudes pel mateix marquès de Llupià i Alfarràs, Joan Antoni Desvalls i Àrdenas (1740-1820).²⁹ L'entorn de natura, ple de mines i fonts naturals, fou considerat un espai adient per experimentar i celebrar sessions de ciències i d'art. Està documentat que el marquès organitzà una mena d'acadèmia improvisada per als seus alumnes per estudiar qüestions hidràuliques.³⁰ Fou membre de la Reial Acadèmia Florentina el 11 de maig de 1786 i president de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona l'any 1791.³¹ Per tant l'any 1792 amb col·laboració de l'enginyer italià Domenico Bagutti iniciava la construcció d'uns jardins. Entorn l'any 1880 es produí una segona etapa d'intervenció al jardí promoguda pel setè marquès d'Alfarràs Joaquim Desvalls i Sarriera, afeccionat a l'agricultura i les Belles Arts. Es reorganitzà el jardí en diferents espais i faria travessar el jardí neoclàssic per un canal que li donaria un aire romàntic i alhora eclèctic.

²⁸ AFCPR. *Fulletó informatiu Sarao Romàntico, Cúpula del Coliseum – Fomento de las Artes Decorativas, 4 de marzo de 1946.*

²⁹ Es formà al Col·legi de Cordelles, nom abreujat de l'Imperial i Reial Seminari de Nobles Cordelles. Assistí des del 1757 a les classes del jesuïta i matemàtic Tomàs Cerdà, com a deixeble i col·laborador. Fou vicepresident des del 1799 i secretari a perpetuïtat, a excepció durant l'ocupació francesa (1808-1814) de l'Acadèmia de Ciències i Arts creada el 1770 (Moreno 1996).

³⁰ Posà en pràctica els seus estudis, sobretot la ciència de la hidràulica i permeté que altres acadèmics i alumnes experimentessin, els proporcionà medis tècnics i accés a la seva biblioteca i laboratori al recinte del Laberint d'Horta, on celebrà alguna acadèmia al petit palauet palladià erigit al jardí. Prioritzà l'estudi i l'intercanvi de coneixements a erigir una residència palau fora de Barcelona com habitualment tenien per costum la noblesa i la nova burgesia a finals del segle XVIII. Aquest espai el considerà un lloc d'esbarjo alhora que científic (Garcia-Portugués 2007: 604).

³¹ Van ser nombroses i diverses les aportacions científiques, recollides en les memòries acadèmiques: "La Observación del fenómeno celeste" (1766); "La relación de las operaciones que hizo a la mina de carbón de Isona el día 27 de septiembre, en compañía de Fray Federico Llobet" (1768); "La Disertación sobre los terremotos" (1783); "Sobre las explicación de las fuerzas elementales" (1786); "El razonamiento de los cuerpos en general" (1787); "Sobre cetáceos en general y las marsopas en particular, con motivo de haber varado 32 en estas en las playas de Puerto de Tánger en Tortosa" (1789); "El aerómetro pesa licores y su más perfecta graduación" (1791); "Observaciones sobre las causas que hacen ahumar las chimeneas" (1792); "Los medios de perfeccionar el estudio de la meteorología" (1796), i "Los medios de perfeccionar el estudio de la meteorología de Sonnevier" (1798) (Garcia-Portugués 2013:720).

Històricament va ser un lloc de pas obligat per la monarquia quan marxava de Barcelona per tornar a la cort. De les estades reials es conserven testimonis, per exemple la llosa de marbre en la que es gravà els noms de Carles IV i Maria Lluïsa de Borbó i la comitiva reial l'any 1802,³² col·locada dalt de les escales a la paret del temple quadrangular destinat a l'acadèmia de les ciències i les arts, coronat per Psique i Eros. Anys més tard, Ferran VII i Maria Josefa Amàlia, com els seus predecessors, deixaren gravat el testimoni del seu pas en dos ovals petris guardats per dos lleons a l'entrada de l'anomenat jardí de les magnòlies que diuen «En celebridad de su augusta presencia» i «En esta quinta los [reyes pasaron] 20 marzo 1828», en els escuts sostinguts pels lleons els noms dels reis estaven escrits.³³

Cita reial però també lloc escollit per l'estrena teatral i filmació de pel·lícules. El 10 d'octubre de 1898 es representava la tragèdia *Ifigènia a Tàurida*. Joan Maragall havia traduït el text de Goethe i Adrià Gual va incloure aquesta obra dins les sessions de Teatre Íntim. Miquel Utrillo que va col·laborar en el disseny del cartell de l'obra considerà els jardins del marquès com el lloc ideal pel clima classicista i senyorívol. El temple orientat al nord, el d'Ariadna, va ser ornamentat amb garlandes i flors, comunicava amb l'espai enjardinat de molta vegetació i al fons es projectava la visió dels camps i masies fins al mar. Es posà en escena l'obra en un ambient classicista impulsat per un ideal romàntic.³⁴

L'any 1914 Adrià Gual es decantava pel “film d'art”, una preferència que vivia els seus moments daurats a París, i dirigia tres films de tema històric per a la productora Barcinó-grafo: *Fridoló*, *El Calvari d'un Heroi* i *Els cabells blancs*, que l'ambient romàntic dels jardins del Laberint afavoria.³⁵

El bosquet del Laberint, una petita zona atapeïda d'alzines i de molsa, va ser triat de nou per Gual per representar *El somni d'una nit d'estiu*. El 18 d'octubre de 1908 s'havia estrenat al Teatre Novetats i la mateixa orquestra formada per setanta professors dirigits

³² En la comitiva reial estava el llavors príncep d'Astúries, futur Ferran VII, i la seva primera esposa Maria Antònia de Nàpols, i la infanta Maria Isabel que es casà amb l'hereu del tron napolità Francesco Genaro (Garcia-Portugués 2007: 485-490).

³³ Garcia-Portugués 2007: 489 i 604.

³⁴ Moreno 1995: 98-99. Consulteu la crítica i la repercussió de l'obra, així com la posada en escena posteriorment al parc Güell (Moreno 1996: 101-102).

³⁵ Moreno 1996: 103. En aquest espai, anys més tard, ja en el segle XXI, es rodaren les pel·lícules: *Abans que el temps ho esborri* (2011), produïda per Marta Figueras i dirigida per Mireia Ros, film que es passà per TV3 i TVE, basat en el llibre de Javier Baladía *Antes de que el tiempo lo borre*, publicat per l'editorial La Magrana, l'any 2003 (“Las horas doradas de la burguesía catalana”, *La Vanguardia*, 25 de gener de 2011). També forma part de l'ambientació d'una de les escenes de *El Perfum. La història d'un assassí* (2006), coproducció d'Alemanya, Espanya i França, dirigida per Tom Tykwer, basat en la novel·la amb el mateix títol de Patrick Süskind.

pel compositor Pahissa la posaven en escena com a festa musical el dia 23 al Laberint. L'acte comptà amb la presència del rei Alfons XIII, la reina Victòria Eugènia i d'un bon nombre de personalitats de la vida social i cultural del país. Amb motiu de la seva presència reial i seguint la tradició, la monarquia deixava constància del seu pas en un pilar de marbre blanc cisellat amb el següent text: «SS.MM. LOS REYES DON ALFONSO XIII Y DOÑA VICTORIA EUGENIA HONRARON CON SU VISITA ESTOS JARDINES EL DIA 23 DE OCTUBRE DE 1908».³⁶

Tal i com hem constatat, els jardins del Laberint d'Horta tenien un rerefons històric vinculat a la presència reial, de festes privades i d'activitats músic-teatral que els convertien en el lloc ideal per a gaudir d'una celebració com era la del Centenari del Romanticisme.

La festa del centenari romàntic al Laberint d'Horta (1930)

En el marc ideològic del Romanticisme i de la conjuntura amb la Renaixença hem d'entendre la participació tant de Rocamora com de Llorach, ambdós membres destacats de l'alta burgesia barcelonina. Especialment el primer personatge era un entusiasta de l'època romàntica, sobretot pel que fa a la indumentària, però també per la seva vessant més nacionalista, ja que sentia un viu interès per les tradicions i el folklore del país. Cal afegir que el jardí de la torre del carrer Ballester número 12, al barri del Putxet, formava part d'aquestes edificacions amb jardí que complien amb l'ideari decoratiu clàssic, d'un estany central envoltat de palmeres i escultures. Tot i que no havia viscut la construcció – recordem que va néixer el 1892 – la rememora amb enyorança: «¡L'època Romàntica es tan simpàtica! Tan diferenta de l'època actual abocada al materialisme de la post-guerra. [sic]»³⁷

Així doncs, no és d'estranyar que el col·leccionista volgués participar en aquest projecte commemoratiu, que es perfilà com una gran festa destinada a ser celebrada als jardins del Laberint d'Horta, propietat del marquesat d'Alfarràs, aleshores ostentat per Lluís Desvalls i Trías. La comissió organitzadora estava integrada, a més de Manuel Rocamora i Isabel Llorach, pel decorador i esmaltador Santiago Marco Urrútia (1885-1949), l'advocat, polític i historiador Ferran Valls Taberner (1888-1942) i pel músic, dibuixant i pedagog Joan Gols Soler (1894-1947). Dins del grup, la funció de Rocamora estaria relacionada amb la indumentària, tal i com relata en una epístola:

«Estem en preparació d'una gran festa que tindrà lloc als jardins del “Laberinto” cedits pel Marqués d'Alfarràs; es tracta d'una festa romàntica on serán evocades les costums

³⁶ «Els Reys a Barcelona.», *La Veu de Catalunya*, 24/10/1908.

³⁷ MAC. Carta de Manuel Rocamora a Mònica Marí, Barcelona, 17/2/1930.

i dances d'aquell període tan encisador. Jo em cuido de l'indumentaria que m'ha donat molta feïna. Serà una festa esplèndida, de lo millor que se haurà vist a Barcelona. [sic]»³⁸

Tot i que el col·leccionista havia prestat sovint vestimentes i accessoris de la seva col·lecció particular per mudar a les seves amistats,³⁹ s'ha de dir que en aquesta ocasió no es repetí tal circumstància, sinó que els vestits foren confeccionats expressament per l'ocasió i per sastres barcelonins, seguint els dibuixos de l'artista Dario Vilás, extrets de la Biblioteca Massana de l'Arxiu Històric de la ciutat.⁴⁰ Rocamora, com a gran coneixedor del tema, deuria donar el seu assessorament amb l'objectiu que les confeccions presentessin el màxim rigor històric possible.

Com s'ha anat apuntant, l'emplaçament triat foren els jardins del Laberint d'Horta, propietat del marquesat d'Alfarràs, que comptava amb un palau amb tocs mossàrabs del segle XIX – en l'actualitat en mal estat de conservació – junt amb una torre de defensa medieval anomenada Torre Sobirana.

A l'entrada dels jardins hi trobem el palau dels marquesos amb un jardí domèstic adossat. El centre dels terrenys està ocupat pel laberint de final del segle XVIII, al voltant del qual s'hi articulen la resta de jardins. Per una banda, tenim la part d'inspiració neoclàssica, conformant un espai ordenat i simètric on destaquen un bon nombre d'escultures mitològiques. A la sortida del laberint s'hi pot apreciar una doble escalinata, al centre de la qual hi ha la gruta d'Eco i Narcís, que porta a una gran terrassa amb dos templets a cada banda que es convertí durant la festa en mirador. De la terrassa arranca una escala que porta a una darrera balconada, on s'hi troba el pavelló clàssic i el gran safareig, al darrere del qual hi ha la font de la nimfa Egèria. D'altra banda, el jardí romàntic s'estén a l'oest del parc i forma un conjunt més espès i ombrívol, amb una naturalesa menys quadriculada i més abocada a la irregularitat. Està delimitat, en la banda nord, per una cascada; mentre que a la banda sud s'hi situa un fals cementiri i l'Ermita del Monjo. Un altre aspecte a destacar, fruit de la remodelació d'Elies Rogent Amat (1821-1897), datada el 1853, és el canal romàntic, que travessa l'espai entre el laberint i el pavelló i desemboca a l'Illa de l'Amor.⁴¹

³⁸ MAC. Carta de Manuel Rocamora a Mònica Mari, Barcelona, 28/5/1930.

³⁹ Tres mesos abans, al març del mateix any de 1930, Rocamora assistí a un ball al Liceu organitzat pel Círcol Artístic juntament amb diverses amistats – el matrimoni Cassina, Miss Gallagher, Ismael Smith i Xavier Esteller – i s'encarregà de vestir les senyores amb vestits antics de la seva col·lecció particular d'indumentària. Coneixem aquesta informació gràcies a una carta escrita per Manuel Rocamora i dirigida a Mònica Mari (MAC. Carta de Manuel Rocamora a Mònica Mari, Barcelona, 7/3/1930).

⁴⁰ «SS. MM. asistirán a la fiesta del Romanticismo en los jardines del Laberinto del Marqués de Alfarràs.», *Diario de Barcelona*, núm. 126, 28/05/1930, p.9.

⁴¹ Més informació sobre l'estructura i escultures que guarneixen els jardins a Bassegoda 1989:377-391; Moreno 1996, i Mirecki ; Garcia 2002: 152.

En l'any en el qual es festejà el centenari de l'època romàntica, el 1930, els jardins no estaven oberts al públic, circumstància que canvià dècades més tard, el 1971, quan passaren a ser propietat de l'Ajuntament de Barcelona. Per tant, era un lloc de celebració idoni per a l'exclusivitat que oferia, al tractar-se d'un recinte particular i amb l'afegit de comptar amb una zona enjardinada inspirada en el Romanticisme. El tarannà privat i únic de la celebració es veié remarcat per la compareixença dels reis d'Espanya, Alfons XIII i Victòria Eugènia, junt amb les alteses reials Beatriu i Maria Cristina i l'infant Carles de Borbó i Borbó.⁴² Van ser acompanyats per les autoritats, com l'alcalde de Barcelona, Joan Antoni Güell López comte de Güell, el president de la Diputació de Barcelona, Joan Maluquer Viladot, i el general Dámaso Berenguer, aleshores al front del govern espanyol amb la seva "dictablanda". A més, hi assistí el bo i millor de la societat barcelonina.⁴³

Fig. 2. Fotografia dels assistents, amb Rocamora en primer pla de perfil i dirigint-se al general Berenguer. Darrere d'ells, el comte de Güell; i a l'escalinata, a la dreta, Carme Trias i Isabel Llorach (1930). Al revers de la fotografia, amb lletra del col·leccionista, hi ha la següent inscripció: «Barcelona 1930. Fiesta de tarde en los jardines de El Laberinto propiedad de los Marqueses de Alfarrás, en Horta, conmemorando el Centenario del Romanticismo. A la misma asistieron S.S. M.M. los Reyes e Infantes, el General Berenguer, el Conde de Güell. Recibieron a la Real Familia, Dña Isabel Llorach, Don Santiago Marco y Manuel Rocamora.» AFCPR. Fotògraf Josep Maria Segarra.

⁴² Aquesta ha estat l'única visita reial de la qual no ha quedat constància gravada en el jardí, circumstància que s'explica per la difícil situació que viuria la monarquia pocs mesos després, quan, amb motiu de la renúncia d'Alfons XIII a la corona, la família reial marxaria cap a l'exili l'abril de 1931.

⁴³ «La fiesta de hoy en el Laberinto.», *La Vanguardia*, 03/06/1930, p. 11. Aquesta crònica aporta dades significatives sobre el desenvolupament de la celebració i les diverses activitats que es portaren a terme.

La festa se celebrà el dimarts dia 3 de juny de 1930. L'accés es va fer mitjançant un tiquet adquirit prèviament a l'Hotel Ritz.⁴⁴ Els assistents s'havien de presentar a un quart de cinc de la tarda, moment de l'obertura dels jardins (fig. 3), tot i que la celebració s'inicià quinze minuts més tard. Es requeria que hi anessin vestits de gala segons l'etiqueta del moment, i no calia que portessin vestits d'època.

Fig. 3. Manuel Rocamora, la reina Victòria Eugènia i Isabel Llorach entrant als jardins, darrere la reina es distingeix a Carme Trias (vídua Desvalls) i baixant l'escalinata a Joan Maluquer Viladot, president de la Diputació, i el comte de Güell, alcalde de Barcelona. Jardins del Laberint (1930). AFCPR. Fotògraf Josep Maria Segarra.

L'indumentària romàntica estava destinada a una desena de parelles – totes elles pertanyents a la bona societat barcelonina – que la lluïren, com a figurants, passejant-se pels jardins (fig. 4), i als joves encarregats de recitar poemes al Temple de l'Amor. Tant les dones com els homes vestiren amb colors neutres i sense extravagàncies, tal i com s'estilava a aquest període, en el qual es considerava poc elegant cridar excessivament l'atenció (Laver 1988:172). A continuació es descriu breument algunes característiques d'aquests vestits: Les senyoretes van portar vestits llargs de colors clars sense estampats

⁴⁴ No era una festa pública com suposadament eren les altres, ja que el marquès d'Alfarràs deixà enterament a disposició de la Comissió del Centenari l'organització de la celebració, i aquesta proporcionà unes entrades que es podien recollir a l'Hotel Ritz de Barcelona (*La Vanguardia*, 01/06/1930, p. 8).

i amb doble màniga. La moda era portar la cintura molt estreta, i per això era obligat l'ús de cotilles. No obstant, apreciem que les figurants no lluien la figura gaire marcada, i en aquest sentit és probable que Rocamora es permetés algunes llicències i no estimés convenient que portessin la cotilla per motius de comoditat. Les faldilles, acampanades i rígides, són molt llargues i impedeixen veure les sabates. El complement més destacat és, sens dubte, la capota amb adorns florals discrets, lligada a la barbata amb un llaç, tot un símbol de l'època romàntica. També són dignes de menció les mantellines que duïen algunes de les dames.⁴⁵

Fig. 4. Figurants vestits d'època al jardí de les magnòlies, Laberint d'Horta (1930). AFCPR. Fotos Gaspar-Sagarra i Torrents.

Els vestit dels homes consistí en una levita amb solapes amples combinada amb uns pantalons llargs. La part de dalt és d'un color més fosc que la de baix. La camisa presenta el coll molt pujat i s'acompanya d'una corbata petita lligada amb un llaç. El conjunt es completa amb un barret de copa alta del mateix color que la levita, tot aportant un toc de distinció.

Els festejos van estar marcats en tot moment per l'execució de diversos balls (fig. 5). En l'època romàntica però també al llarg de tot el segle XIX, les danses folklòriques assoliren una gran importància gràcies al factor nostàlgic i nacionalista, però si hi va

⁴⁵ Anteriorment hem dit que Rocamora era un apassionat de la moda romàntica, però aclarim que no en totes les seves vessants. Cap a 1830 eren molt populars els vestits amb mànigues *gigot* ("de pernil"), és a dir, molt amples i que disminuïen gradualment de dimensions fins a quedar ben ajustades als canells. Juntament amb la faldilla ampla, es creava un «conjunto falto de estética» (Rocamora 1944:53) que al col·leccionista li disgustava, per això no va vestir a cap figurant femenina d'aquesta manera.

haver un ball popular per damunt de tots els altres, aquest fou el vals d'*El Danubi Blau* (Driver 2001:12). Aquestes dicotomies queden reflectides en la celebració que ens ocupa, com s'apreciarà a continuació.

Fig. 5. Director i grup de ballarines al temple d'Ariadna, terrassa del Laberint (1930). AFCPR. Fotos Gaspar-Sagarra i Torrents.

L'activitat amb la qual s'inicià la vetllada a dos quarts de cinc va ser a la part baixa del jardí, conegut per jardí de les magnòlies. Les parelles vestides d'acord a la moda de 1830 van evocar «con sus juegos y paseos por los jardines... la vida de Barcelona en la repetida época».⁴⁶ (fig. 6) Després es procedí a la participació d'un concurs entre els senyors. Aquests s'endinsaven en el laberint i el primer en trobar la sortida tenia l'honor d'iniciar el ball del vals *El Danubi Blau* amb la dama de la seva elecció. La resta de parelles s'anaren integrant al ball, paulatinament.

Fig. 6. Figurants vestits d'època al jardí de les magnòlies, Laberint d'Horta (1930). AFCPR. Fotos Gaspar-Sagarra i Torrents.

Finalitzat el ball, l'actriu Roser Coscolla Ferrer recità tres poesies titulades *A la luna*, *A mi estrella* i *Canción del esclavo*, totes elles de Manuel de Cabanyes Ballester, literat català que, si no fos per la seva mort prematura, hagués estat considerat un poeta romàntic, segons les paraules de l'articulista.⁴⁷

«Yo lejos de los hombres
Levantaré mi choza solitaria
Y mis oscuros días
Con tu luz regiré modesta y pura.»⁴⁸

⁴⁶ *Diario de Barcelona*, 28/5/1930, p.9; 3/6/1930, p.11 i 4/6/1930, p.7-8.

⁴⁷ *Diario de Barcelona*, 28/5/1930, p.9 i Navas 1982: 364.

⁴⁸ Fragment del poema *A mi estrella* de Manuel de Cabanyes, en el seu llibre *Preludios de mi lira* (1833).

El recital donà pas a una dansa tradicional txeca, la polka, concretament l'op. 42 de Franz Schubert, i a continuació, *Los Lanceros* d'A.Cotó.

En l'acte final, el públic es dirigí a la terrassa del pavelló, repartint-se entre els extrems i al davant del llac. Tothom es col·locà a esquenes de l'edifici, mirant cap a la font de la nimfa Egèria. Davant d'aquesta, sobre un entarimat provisional que cobria l'estany, el cos de ball del Teatre del Liceu executà un ballet. Entre els ballarins identificats trobem a Pauleta Pàmies Serra, directora de la companyia de dansa (fig. 7), i a Joan Magriñà Sanromà, que set anys després seria el primer ballarí i coreògraf del Liceu.⁴⁹

Fig. 7. Primer pla de la ballarina Pauleta Pàmies, *Laberint d'Horta* (1930). AFCPR. Fotos Gaspar-Sagarra i Torrents.

⁴⁹ *Diario de Barcelona*, 28/5/1930, p.9.

La disciplina clàssica no podia faltar a la festa, ja que durant l'època romàntica tingué una gran preeminència; de fet, s'encunyà el terme "ballet romàntic" per definir un canvi en diversos aspectes: l'atmosfera, que passava a ser fantasmagòrica i irreal gràcies a les innovacions tècniques de l'època, com l'ús de llums de gas; i la figura de les ballarines, concebudes com a éssers eteris. A més, com a curiositat, esmentar que el Romanticisme aportà a les dansaires el seu símbol més distintiu: el tutú, de gasa o de tul, que ha passat a ser un element clàssic i paradigmàtic de la posada en escena del ballet (Abad 2004:70) (fig. 8).

Fig. 8. Ballarina no identificada asseguda en el banc a l'entrada del Laberint d'Horta (1930). AFCPR. Fotos Gaspar-Sagarra i Torrents.

A la vegada que la concurrència admirava la dansa, també es va poder gaudir d'un berenar, servit a càrrec de l'Hotel Ritz, que consistí en xocolata, llet freda, ensaïmada i neules. Aquesta va ser la cloenda de la celebració, poc després, el públic anà abandonant els jardins (fig. 9).

La festa organitzada per Rocamora i Llorach va esdevenir la referència dins els festejos de commemoració del Centenari del Romanticisme que es van fer durant l'any 1930 i els següents. El seu marc privilegiat, la concurrència selecta – amb nombrosos assistents – i l'acurat programa d'actes van propiciar que l'esdeveniment fos tot un èxit. No en va, els diaris esmentaren que, en els dies anteriors i posteriors, la festa despertà un «interès

enorme»⁵⁰ per part de la societat barcelonina. Es convocà a la premsa i nombroses fotografies es publicaren a diaris com l'*ABC* o *La Vanguardia*. Moltes d'elles es poden consultar a l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona i les que en aquest estudi es publiquen formen part del fons arxivístic de la Fundació Cultural Privada Rocamora.

Fig. 9. Carme Trias (vídua Desvalls), la reina Victòria Eugènia i Isabel Llorach sortint dels jardins del Laberint (1930). AFCPR. Fotògraf Josep Maria Segarra.

Tot i rebre abundant atenció en el seu moment, en l'actualitat es tracta d'un capítol força desconegut dins la història de Barcelona, malgrat tractar-se, amb tota seguretat, de la celebració més important que s'hagi emplaçat als jardins del Laberint. Igualment, els dos organitzadors als quals hem fet més referència, Manuel Rocamora i Isabel Llorach, van ser dos personatges clau – cadascun dins del seu àmbit – que lentament han anat caient en l'oblit. Són qüestions que ha intentat pal·liar la present investigació, rescatant un tema i uns personatges amb l'objectiu de retornar-los la importància que mereixen i col·locar-los dins la història social de Barcelona.

⁵⁰ «La fiesta de hoy en el Laberinto», *La Vanguardia*, 03/06/1930, p. 11.

FONTS DOCUMENTALS

Arxiu de la Fundación Cultural Privada Rocamora (AFCPR)

AFCPR. *Fulletó informatiu Sarao Romántico, Cúpula del Coliseum – Fomento de las Artes Decorativas, 4 de marzo de 1946.*

AFCPR. Carpeta “Retalls de premsa ordenats per Manuel Rocamora.”:

AFCPR. Fotos Gaspar-Sagarra i Torrents.¹ Primer pla de la ballarina Pauleta Pàmies. 1930.

AFCPR. Fotos Gaspar-Sagarra i Torrents. Ballarina no identificada asseguda en un banc, amb un sortidor davant seu. 1930.

AFCPR. Fotos Gaspar-Sagarra i Torrents. Grup de ballarines ajagudes davant el temple d'Ariadna, estenent els braços cap al director. 1930.

AFCPR. Fotos Gaspar-Sagarra i Torrents. Figurants vestits d'època baixant una escalinata. 1930.

AFCPR. Fotos Gaspar-Sagarra i Torrents. Figurants vestits d'època passejant entre els parterres, amb l'escalinata al fons. 1930.

AFCPR. Fotògraf Josep Maria Segarra. Manuel Rocamora, la reina Victòria Eugènia i Isabel Llorach entrant als jardins. Darrere de la reina es reconeix a Carme Trias (vídua Desvalls), mentre que baixant l'escalinata es veuen a Joan Maluquer Viladot, president de la Diputació, i el comte de Güell, alcalde de Barcelona. 1930.

AFCPR. Fotògraf Josep Maria Segarra. Carme Trias (vídua Desvalls), la reina Victòria Eugènia i Isabel Llorach sortint dels jardins. 1930.

AFCPR. Fotògraf Josep Maria Segarra. Fotografia grupal dels assistents, amb Rocamora en primer pla de perfil i dirigint-se al general Berenguer. Darrere d'ells, el comte de Güell; i a l'escalinata, a la dreta, Carme Trias i Isabel Llorach. 1930. Al revers de la fotografia, amb lletra del col·leccionista, hi ha la següent inscripció: «Barcelona 1930. Fiesta de tarde en los jardines de El Laberinto propiedad de los Marqueses de Alfarrás, en Horta, conmemorando el Centenario del Romanticismo. A la misma asistieron S.S. M.M. los Reyes e Infantes, el General Berenguer, el Conde de Guell. Recibieron a la Real Familia, Dña Isabel Llorach, Don Santiago Marco y Manuel Rocamora.» [sic] 1930.

AFCPR. Fotògraf Antonio Góncer Rodríguez (Gonsanhi), s.d. [posterior a 1931]. Fotografia de la junta de l'Associació de Cultura Musical a casa de Manuel Rocamora.

Arxiu del Centre de Documentació del Museu del Disseny de Barcelona (ACDMDB)

ACDMDB. *Expediente relativo a la donación de D. Manuel Rocamora Vidal, de una colección de piezas de indumentaria.* Negociat de Patrimoni de l'Ajuntament de Barcelona, 1969.

Arxiu fotogràfic de Barcelona (AFB)

L'Arxiu fotogràfic de Barcelona guarda un bon nombre de fotografies de la celebració del centenari al Laberint d'Horta referenciades A.2.3.S4, procedents de l'estudi Fotografia Gaspar, Sagarra i Torrents, datades l'any 1930.

Museu de Cerdanyola (MAC)

MAC. Carta de Manuel Rocamora a Mònica Marí, mare de l'artista Ismael Smith, Barcelona, 17/2/1930.

MAC. Carta de Manuel Rocamora a Mònica Marí, Barcelona, 7/3/1930.

MAC. Carta de Manuel Rocamora a Mònica Marí, Barcelona, 28/5/1930.

¹ Fotos Gaspar-Sagarra i Torrents (1929-1932), el nom respon a l'associació formada en motiu de l'Exposició Universal de 1929 i integrada per tres fotògrafs: Josep Gaspar Serra, Josep Maria Sagarra Plana i Pau Lluís Torrents.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

ABC

«El centenario del Romanticismo», *ABC*, 27 d'abril de 1930, p.45.

«Horta (Barcelona). En los jardines del marqués de Alfarràs», *ABC* (Madrid), 5/6/1930, p.1.

«De la estancia regia en Barcelona», *ABC-Blanco y Negro*, 8/6/1930, p.44.

«Barcelona en fiestas», *ABC-Blanco y Negro*, 8/6/1930, p.45.

Barcelona gràfica. «La Fiesta del Romanticismo en los jardines de Alfarràs», *Barcelona gràfica*, 11/6/1930.

Catàleg d'exposició (1928), *Els XII. Primera exposició*. Barcelona, Galeries Laietanes.

D'Ací i D'Allà

Rigol, Artur (1920), «Els vells jardins», *D'Ací i D'Allà*, v. VI, núm.12.

Rigol, Artur (1927), «Els vells jardins», *D'Ací i D'Allà*, v. XVI, núm.112.

Diario de Barcelona

«SS.MM. asistirán a la fiesta del romanticismo en los jardines del Laberinto del marqués de Alfarràs», *Diario de Barcelona*, núm. 126, 28/5/1930, p.9-10.

«Centenario del romanticismo. La banda municipal y el concertista Blai Net», *Diario de Barcelona*, núm. 126, 28/5/1930, p.10.

«Centenario del romanticismo. Conferencia-concierto a cargo de Blanca Selva y del Rdo.señor don Juan M. Thomas, sobre el tema: "Chopin en Mallorca"» i «La última conferencia-concierto», *Diario de Barcelona*, núm. 128, 30/5/1930, p.11-12.

«En el teatro Novedades», *Diario de Barcelona*, núm. 130, 1/6/1930, p.7.

«La fiesta de hoy en el Laberinto – Programa para hoy», *Diario de Barcelona*, 131, 3/6/1930, p.11.

«Notas de Sociedad « Fiesta Romántica en los Jardines del Excmo. Señor Marqués de Alfarràs (Laberinto) », *Diario de Barcelona*, núm. 131, 3/6/1930, p.17.

«La fiesta en el Laberinto», *Diario de Barcelona*, núm. 132, 4/6/1930, p.7-8.

Imatger. «La festa romàntica del Laberint, 1830-1930», *Imatger*, núm.1, 11 de juny de 1930.

La Vanguardia

«Las jornadas regias», *La Vanguardia*, 1/6/1930, p. 8.

Anunci del centenari al Laberint, *La Vanguardia*, 03/06/1930, p. 11.

«El centenario del romanticismo», *La Vanguardia*, 5/6/1930, p. 1-2.

«El viaje regio», *La Vanguardia*, 6/6/1930, p. 6.

«Reportajes "Cinaes"», *La Vanguardia*, 6/6/1930, p. 11.

«Fiestas de la semana hotelera», *La Vanguardia*, 6/6/1930, p. 19.

«Fiestas de la semana hotelera», *La Vanguardia*, 8/6/1930, p. 23.

«Fiestas de la semana hotelera», *La Vanguardia*, 10/6/1930.

«Bailes coreados del siglo XIX», *La Vanguardia*, 12/6/1930, p. 6.

«El festival de esta noche en el Palacio Nacional», *La Vanguardia*, 13/6/1930, p. 6.

«Fiesta de la moda y de la Danza. Salón de Pasos perdidos del Palacio Nacional», *La Vanguardia*, 13/6/1930, p. 18.

«La fiesta en la Plaza Real», *La Vanguardia*, 14/6/1930, p. 6.

«El centenario del romanticismo», *La Vanguardia*, 14/6/1930, p.22

- «La fiesta de la Danza y de la Moda», *La Vanguardia*, 22/6/1930, p.9.
- «Jardines barceloneses», *La Vanguardia*, 10/4/1930, p.1; 6/11/1930, p. 1; 7/6/1936, p.2.
- «Música y Teatros», *La Vanguardia*, 31/10/1931, p. 15.
- «Imposición de una condecoración francesa a doña Isabel Llorach», *La Vanguardia*, 04/02/54, p. 13.
- La Veu de Catalunya*. «Els Reys a Barcelona», *La Veu de Catalunya*, 24/10/1908.
- Llorach, Isabel (1946), «Algunos recuerdos», *Un siglo de Barcelona 1830-1930*, Barcelona, Libreria Editorial Argos, p. 80-88.
- Rocamora, Manuel (1944), *Un siglo de modas barcelonesas (1750-1850)*, Barcelona, Ed. Aymá.
- Rocamora, Manuel (1946), «La moda femenina desde 1830 a 1930», *Un siglo de Barcelona 1830-1930*, Barcelona, Libreria Editorial Argos, p. 100-109.
- Rocamora, M. (1970), *Museo de Indumentaria Colección Rocamora*, Ajuntament de Barcelona.
- Soldevila, Carlos (1946), *Un siglo de Barcelona 1830-1930*, Barcelona, Libreria Editorial Argos.

BIBLIOGRAFIA

- Abad, A. (2004), «El ballet romántico», *Historia del ballet y de la danza moderna*, Madrid, Alianza, p. 67-91.
- Asarta, F. J. (1994), *La calle Montcada: orígenes y restauración*, Barcelona, XVIIè Curset Sobre la Intervenció en el Patrimoni Arquitectònic.
- Bassegoda, J. (1989), «El Laberinto y el parque Güell», *Academia*, 69, Madrid, 1989, p. 377-391.
- Cabanyes, M. (1999), *Preludios de mi lira*, Alacant, Biblioteca Virtual de Miguel de Cervantes.
- Driver, I. (2001), *Un siglo de baile*, Barcelona, Blume.
- Garcia-Portugués, E. (2013), «José Nicolás de Azara protector y difusor de la ciencia. Una aproximación», Actes del VIIè. Congrés d'Història Moderna de Catalunya: Catalunya entre la guerra i la pau: 1713, Barcelona del 17 al 20 de desembre de 2013, Universitat de Barcelona, p. 706-730.
- Hernando, J. (1995), *El pensamiento romántico y el arte en España*, Madrid, Cátedra.
- “Las horas doradas de la burguesía catalana”, *La Vanguardia*, 25 de gener de 2011
- Laver, J. (1988), «De 1800 a 1850», Breve historia del traje y la moda. Madrid, Cátedra, p. 157-177.
- Mirecki, G. ; García, L. (2002), *Por los parques y jardines de Barcelona*, Barcelona, Desnivel.
- Moreno, R. M. (1996), *Els Jardins del Laberint d'Horta*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona.
- Navas, R. (1982), *El Romanticismo español*, Madrid, Cátedra.
- Quiney, A.; Estruga, J. (2005), *Col·leccions privades, llibres singulars*, Barcelona, Biblioteca de Catalunya.
- Sempronio (1971), «La señorita Llorach», *Hoja del Lunes*, 01/03/1971, s/p.
- Serra de Dalmaes, F. (dir.) (2003), *70 anys d'amics: 1933-2003*, Barcelona, Amics dels Museus de Catalunya.

RECURSOS WEB

- Garcia-Portugués, E. (2007), *José Nicolás de Azara i la seva repercussió en l'àmbit artístic català*, Barcelona, Universitat de Barcelona (tesi doctoral), 2007 (des de setembre de 2010) [URL= <<http://www.tdx.cat/TDX-0922110-095426>> o <<http://www.tesisenxarxa.net/TDX-0922110-095426/>>, octubre-novembre 2017.